MINTAQA INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHDA RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR TAJRIBASI

Saidov Otabek Shuhratovich
Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrasi mustaqil izlanuvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.15629264

Annotatsiya. *Ushbu maqolada mintaqa infratuzilmasini rivojlantirishning zaruriyati va mintaqa infratuzilmasini rivojlantirishda rivojlangan mamlakatlar tajribasi yoritib berilgan.*

Аннотация. *В статье подчеркивается необходимость развития региональной инфраструктуры и опыт развитых стран в развитии региональной инфраструктуры.*

Abstract. *This article highlights the need for regional infrastructure development and the experience of developed countries in developing regional infrastructure.*

Kalit so‘zlar. *Mintaqa, infratuzilma, davlat, hudud, tajriba.*

Ключевые слова. *Регион, инфраструктура, государство, территория, опыт.*

Key words. *Region, infrastructure, state, territory, experience.*

Infratuzilma asosida ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar amalga oshiriladi. Bu borada infratuzilma mamlakatning milliy xavfsizligini, iqtisodiyotni va asosiy ijtimoiy ehtiyojlarni uzluksiz ta’minlash uchun muhim bo‘lgan ijtimoiy ahamiyatga tarmoqlar va ularning munosabatlarini aks ettiradi [1]. Ushbu tushuncha kategoriya sifatida resurslardan samarali foydalanish jihatini aks etadi. Bu borada infratuzilma zaruriy shart bo‘lganidan uning ishlab turishini ta’minlashga iqtisodiy resurslarning bir qismi jalb etiladi [2]. Mintaqa uchun infratuzilma bevosita korxona ishlab chiqarishni samarali rivojlantirishni anglatadi. Chunki, mintaqaviy infratuzilma asosiy ishlab chiqarish korxonalari faoliyati davomida yordamchi ishlab chiqarishlar konsentratsiyasi natijasida olinadigan tejashni anglatadi [3].

Darhaqiqat, mintaqa infratuzilmasini rivojlantirishda rivojlangan mamlakatlar tajribasi alohida o‘rin tutadi. Bu borada AQSh va Germaniya tajribalarini alohida solishtiramiz:

- AQSh tajribasi. Ko‘pgina tahlilchilar fikricha, yangi infratuzilma va joriy ta’mirlashga sarmoya kiritish iqtisodiyotni rag‘batlantiradi. Samaradorlik va ishonchlilikni oshirish va transport xarajatlarini pasaytirish orqali u AQShning uzoq muddatli raqobatbardoshligini oshiradi, iqtisodiyotni hujumlardan himoya qiladi va ish o‘rinlari yaratadi. Iqtisodchilar odatda infratuzilma xarajatlarini sezilarli ko‘paytiruvchi ta’sirga ega deb biladilar, ya’ni iqtisodiy daromadlar sarflangan mablag‘dan kattaroq bo‘ladi. Jahon bankining 2022-yildagi tahlili shuni ko‘rsatdiki, infratuzilmaga investitsiya qilingan har bir davlat dollari iqtisodiy faollikka 1,5 dollarga olib keldi va bu turg‘unlik davrida kattaroq ta’sir ko‘rsatdi.

Mamlakat infratuzilmasining bugungi kundagi umumiy holatiga ko‘ra [4], 1960-yillardan buyon AQSh aholisi deyarli 2 baravar ko‘paydi. O‘sha paytda mamlakatning asosiy infratuzilma tizimlari ishlab chiqilgan.

- transport. Transport eng katta mablag‘ni talab qiladi. Amerika yo‘l va transport quruvchilar assotsiatsiyasi ma’lumotlariga ko‘ra, har uchinchi ko‘prik ta’mirlanishi yoki almashtirilishi kerak va 7 foizi konstruktiv jihatdan nuqsonli bo‘ladi. .

- suv va elektr. Atrof-muhitni muhofaza qilish agentligining hisob-kitoblariga ko‘ra, ichimlik suvi va oqava suv tizimlari kelgusi o‘n yil ichida kamida 744 mlrd. dollar qo‘shimcha sarmoya talab qiladi.

- internet. Mutaxassislar keng polosali bo‘shliq haqida ogohlantiradilar. Bunda qishloq va kam ta’minlangan jamoalar keng polosali deb ataladigan ishonchli va tezkor internetni yetkazib berish uchun infratuzilmaning yetishmasligidan aziyat chekadilar.

O‘tgan o‘n yil ichida turli vaqtlarda, eng so‘nggi 2023-yil yanvar oyida ikki partiyali qonunchilar milliy infratuzilma bankini yaratishni qonunchilikka kiritishga harakat qildilar. Bunday bank davlat korporatsiyasi bo‘ladi va infratuzilma loyihalarini arzon, uzoq muddatli moliyalashtirishni ta’minlaydi.

- Germaniya tajribasi. Germaniya 2023-yildagi infratuzilma indeksida birinchi o‘rinni egallash uchun bir pog‘ona yuqoriladi [5]. Uning kreditga layoqatliligi va ishbilarmonlik muhiti uni investorlar uchun qulay sharoit yaratib beradi. Ilg‘or texnologiyalarning jahon miqyosida raqobatbardosh ishlab chiqaruvchisi sifatida Germaniya barqarorlik va innovatsiyalar bo‘yicha yuqori ballga ega. Hukumatning konstitutsiyaviy bilan bog‘liq qiyinchiliklari xususiy infratuzilma investorlari uchun yetarli imkoniyatlar yaratadi. Davlatning infratuzilmaga sarflash qobiliyati sezilarli darajada cheklangan bo‘lsa-da, xususiy mablag‘lar infratuzilmani rivojlantirish va mamlakat ehtiyojlarini yangilash darajasiga erishish uchun muhim yo‘nalish bo‘ladi.

- energiyaga o‘tish. Iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan hukumat siyosati infratuzilma sohasida markaziy rol o‘ynadi. 2010-yildan boshlab, mamlakat energiyaga o‘tish siyosatini qabul qildi.

- transport. Germaniyaning transport sohasiga infratuzilmani kengaytirish nuqtai nazaridan katta ustuvorlik berildi.

- raqamlashtirish. Energetika va transportdan tashqari raqamlashtirishga ham e’tibor qaratilmoqda. Germaniyada 2025-yilgacha amalga oshirishni rejalashtirgan milliy raqamli strategiya mavjud va yangi yukni ko‘tarish uchun ma’lumotlar markazlarini qurmoqda.

Raqamlashtirish bo‘yicha uchta loyiha bir nechta siyosat sohalarini qamrab oladi va amalga oshirish uchun quyidagilardan iborat bo‘lgan eng yuqori ustuvor vazifa sifatida ko‘riladi:

- optik tolali magistrallar va yuqori unumli mobil aloqa tarmoqlariga asoslangan yuqori tezlikdagi internet va milliy raqamli infratuzilmalarga kirish;

- 5G/6G kabi texnik standartlar, masalan, narsalar interneti kabi yangi ijtimoiy va iqtisodiy imkoniyatlarni osonlashtiradigan dasturiy ta’minot bilan aniqlangan tarmoqlarni tadqiq qilish;

- kishilarga raqamli ma’muriy xizmatlarga murojaat qilish va internet tranzaksiyalarini oson va xavfsiz amalga oshirish uchun elektron shaxsiy hujjatlarga (smartfonlarda) bog‘langan raqamli identifikatsiyalarni yaratish.

Shuningdek, mintaqa infratuzilmasini rivojlantirish yuzasidan quyidagi mamlakatlar alohida muvaffaqiyatlarga erishganlar:

- Germaniya: Yuqori sifatli avtomobil yo‘llari, tezyurar temir yo‘llar va energiya samaradorligi yuqori binolar bilan mashhur.

- Janubiy Koreya: Raqamli infratuzilma, transport tizimlari va innovatsion shaharsozlik yechimlari bo‘yicha peshqadam.

- Singapur: Samarali port infratuzilmasi, jamoat transporti tizimi va suv resurslarini boshqarish bo‘yicha yetakchi.

Darhaqiqat, mintaqa infratuzilmasini rivojlantirishda rivojlangan mamlakatlar tajribasi juda boy va turli xil. Ushbu tajribani o‘rganish va o‘z sharoitimizga moslashtirish orqali mintaqalarimizning iqtisodiy o‘sishini tezlashtirishimiz, aholining turmush darajasini oshirishimiz mumkin.

Rivojlangan mamlakatlarning infratuzilma rivojlanishidagi muvaffaqiyatlarini quyidagi asosiy yo‘nalishlarda ko‘rish mumkin (1-jadval):

1-jadval

Rivojlangan mamlakatlarning infratuzilmani rivojlantitish yo‘nalishlari[1]

№	Asosiy yo‘nalishlar	Yo‘nalishlar mazmuni va o‘ziga xos xususiyatlari
1	Strategik rejalashtirish va uzoq muddatli investitsiyalar	- uzoq muddatli milliy strategiyalar: Rivojlangan mamlakatlar infratuzilmani rivojlantirishda uzoq muddatli milliy strategiyalarga ega. Bunday strategiyalar transport, energetika, kommunikatsiya va suv ta’minoti kabi sohalarni qamrab oladi va ularning o‘zaro bog‘liqligini hisobga oladi. - investitsiyalarning barqarorligi: Infratuzilma loyihalariga davlat va xususiy sektor tomonidan barqaror investitsiyalar kiritiladi. Bu loyihalarning o‘z vaqtida va sifatli amalga oshirilishini ta’minlaydi. - mintaqalarning o‘ziga xosligini hisobga olish: Infratuzilma loyihalarini rejalashtirishda mintaqalarning geografik, iqtisodiy va ijtimoiy xususiyatlari hisobga olinadi
2	Innovatsion texnologiyalar va samaradorlik	- yangi texnologiyalarni joriy etish: Rivojlangan mamlakatlar infratuzilma qurilishi va boshqaruvida yangi texnologiyalarni faol qo‘llashadi. Bu qurilish xarajatlarini kamaytirish, xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish va ekologik ta’sirni kamaytirish imkonini beradi. - raqamlashtirish: Infratuzilma ob’ektlarini raqamlashtirish orqali ularning ishlashini optimallashtirish, avariyalarni oldini olish va xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish mumkin. - energiya samaradorligi: Energiya samaradorligini oshirishga qaratilgan loyihalar qo‘llab-quvvatlanadi. Bu energiya sarfini kamaytirish va ekologik toza energiya manbalaridan foydalanishni rag‘batlantirish imkonini beradi
3	Xususiy sektor bilan hamkorlik	- davlat-xususiy sheriklik: Infratuzilma loyihalarini amalga oshirishda bu mexanizmidan keng foydalaniladi. Bu xususiy sektorning moliyaviy va texnik resurslarini jalb qilish, loyihalarni tezroq va samaraliroq amalga oshirish imkonini beradi. - raqobat muhitini yaratish: Infratuzilma loyihalarida xususiy kompaniyalar o‘rtasida raqobat muhitini yaratish orqali sifat va samaradorlikni oshirish mumkin. - tenderlarning shaffofligi: Infratuzilma loyihalari bo‘yicha tenderlar shaffof va odilona o‘tkazilishi ta’minlanadi

[1] Muallif ishlanmasi.

4	Inson kapitalini rivojlantirish	- malakali kadrlar tayyorlash: Infratuzilma sohasida malakali kadrlar tayyorlashga katta e'tibor qaratiladi. Bu soha uchun muhandislar, texniklar va boshqa mutaxassislar tayyorlash tizimi takomillashtiriladi. - xodimlarning malakasini oshirish: Infratuzilma sohasida ishlayotgan xodimlarning malakasini muntazam oshirib borish orqali ularning bilim va ko'nikmalarini zamonaviy talablarga moslashtirish mumkin
5	Ekologik barqarorlik	- ekologik ekspertiza: Infratuzilma loyihalarini amalga oshirishdan oldin ekologik ekspertiza o'tkaziladi. Bu loyihalarning atrof-muhitga ta'sirini baholash va salbiy oqibatlarni kamaytirish choralarini ko'rish imkonini beradi. - ekologik toza texnologiyalar: Infratuzilma qurilishida ekologik toza texnologiyalardan foydalaniladi. Bu atrof-muhitga zararni kamaytirish va resurslardan oqilona foydalanish imkonini beradi. - qayta tiklanuvchi energiya manbalari: Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan (quyosh, shamol, gidroenergiya) foydalanishni rag'batlantirish orqali energiya ta'minotining barqarorligini ta'minlash va issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish mumkin

Yuqoridagilardan kelib chiqib, mintaqa infratuzilmasini rivojlantirishda O'zbekiston uchun xulosalarni quyidagilar bilan izohlash mumkin:

- O'zbekiston mintaqa infratuzilmasini rivojlantirishda rivojlangan mamlakatlar tajribasidan quyidagilarni o'rganishi mumkin:
- uzoq muddatli milliy strategiyalarni ishlab chiqish va ularga qat'iy rioya qilish.
- innovatsion texnologiyalarni joriy etish va raqamlashtirishni kengaytirish.
- davlat-xususiy sheriklik mexanizmidan faol foydalanish.
- malakali kadrlar tayyorlash va xodimlarning malakasini oshirish.
- ekologik barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan loyihalarni qo'llab-quvvatlash.

Bundan tashqari, O'zbekiston o'zining geografik joylashuvi, tabiiy resurslari va iqtisodiy rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda, o'ziga xos infratuzilma rivojlanish modelini yaratishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Normurodov X.E. Ishlab chiqarish infratuzilmalarida yuzaga keladigan muammolarni sinergetik ta'sirini baholash. // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" (Economics and Innovative Technologies) ilmiy elektron jurnali, 3/2022, may-iyun (№00059). - 201 b.
2. Voxidova M.X. Maxsus iqtisodiy zonalarning infratuzilmasi. // Iqtisod va moliya, 2021, 1(137). - 31 b.
3. Поздеева О.Г., Иванова О.Ю. Региональная экономика [Текст]ю / О.Г.Поздеева, О.Ю.Иванова. - М.: М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. гос. экон. ун-т. - Екатеринбург: [Изд-во Урал. гос.экон. ун-та]. – с. 49.

4. https://www.cfr.org/backgrounder/state-us-infrastructure
5. https://cms.law/en/int/publication/cms-infrastructure-index-2023/spotlight-on-germany